

ראשי תיבות¹

ישראל זמורה

א. שירי אלתרמן

שמה דבר שבהיתר הוא, - אם לא על פי ממד הזמן, הרי על-פי אופיה של השתלשלות העניינים – לנגוע בראשיתיות, כבר היום, בכמה נקודות ותגים בפרשת העבר הקרוב-רחוק כל כך, פרשת היחסים והמדות בגלגול "כתובים" לשעבר. הפעם – בנקודה אחת: בעובדה מוסרית-ספרותית, הראויה לכשעצמה להארה מפורטת, בכוונת מכוון. והיא: באותו אקלים של "כנופיות", מהכרח ומרצון, של בקורת מקופדת ותוקפנית, אשר נראתה – ליריבים תמיד ולאזהבים רק בעת היסוס וחשבון נפש – כלא-איסטיניסות של "אתה בחרתנו", דווקא באותה במה מכווצת קנאתנית, לכאורה, פעמו – על פי רוב ואצל הרוב – הכיסופים לכוחות חדשים שיתגלו, לתגבורת רעננה, לאחים צעירים, שיקומו לספרות העברית החדשה ויצטרפו לא בקו ההתנגדות הקלה ביותר של הפילוג-שלא-מדעת מכלל הסופרים הגדול, אשר מתוך חוש של בחירה רוחנית, מדעת ומהבחנה. כעזבון יקר הונחלה לי, - מאותה תקופה רבת מאמצים ופחי נפש – זו הדאגה הנעלה-אגואיסטית, המטפחת בחרדה כל גילוי חדש, כל מתחיל ומתחילה, כל רמז והבטחה לכשרון ולנטיה לא אפיגונית. היה זה טפול הבא מן החרדה ליום המחר – ועל כן: לא סתם סבר פנים יפות וסלחניות, אלא רחבות לב מתוך החמרה, רחבות יד מתוך אשראי מוגבל. ופנים חדשות באו, נצנצו כוחות והגבירו תקוה. ואם כמה סיכויים נתבדו – הרי כנגד זה היו גם מעטים שפרעו את שטרי התקוה במועדם. אכן, כדאי הוא פרק זה לעמוד עליו במיוחד. וכאן לא נגיעתי בו אלא נגיעת אגב, כזכרון דבר וכהקדמה לשורות אלה על צעדיהם הראשונים של אלה שנספחו לתגבורת השירה העברית הצעירה.

יום אחד נתקבל אי שם, מנאנסי שבצרפת שיר "בשטף עיר". חדש השם: נתן אלתרמן. אך השיר מרתק. ברור היה: אמנם, אין בשיר זה פתיעה של "רעיון" ולא זעזוע של "רגש", וגם הסגנון מוזר: כבד-תנועה בקלילותו – אך יסוד ודאי של שירה – והוא החשוב. וגם סממנים חדשים, ריחות לא היועוד: משהו השפעה מן השירה הצרפתית. היה הרבה מן המיוחד והמלבב בזיווג זה: עבריות וצרפתיות. ולשיר הזה ניתן במערכת ה"כתובים" אשראי כיז העין היפה והחוש הטוב של שר הפיוט בבמה: עמוד א'. לאחר חודש אחד הוגדל האשראי: "בגן בדצמבר" היא עמו מיסוד אופיו של נ. אלתרמן: בטחון הבטוי. וגם בהירות הראיה

¹ נדפס בכתב העת 'טורים' שנה א, גלי כ"רכ"ז (כ"ג שבט תרצ"ד, 8 בפברואר 1934)

בתמונותיו. "הרגש וההגיון" השירתי, כהגדרת עצמו באחת מרשימותיו, נתנו את אותותיהם כבר בתחילת דרכו. נראה שאת התעיה עושה נ. אלתרמן רק בפרוזודור של השיר ואלו בטרקלינו פוסע הוא כאציל: מגוהץ ונקי. טיב הלבוש וצבעו ניתן להחלפה (הכל לפי האמצעים הרוחניים שגם הם הולכים וגדלים עם טל השאיפה והצורך), אבל תמיד — חן של כבוד: נקיון ובטחון. זרה לרוחו יותר מכל החוצפה — ועל כן גם העזתו מעודנה מאד, אולי עדינות של ה"אספריי" הצרפתי שהפקחות העברית הכניסה בה הגהה נכרת. דוגמא נאה לכך — הערותיו "במעגל" לוכוח שלונסקי-צמחזאחרים על "ראיתכם בקוצר ידכם" של ח. נ. ביאליק; אין כל דומשמועות ברשימה זאת, חתוך ההגדרה ברור, חד וחרוף, — אבל ההעזה מאולצת כשל תלמיד חכם אשר לא יופיע ברבב על בגדו הספרותי.

לשירו השנינתן לו עורך השירים את ראש הגיליון. ומכאן ואילך פתוחה לפניו דרך הספרות באין מעצורים חיזוניים, מעכשיו מופקדת היא רק בידי כשרונו ואפיו. והיא אחריות גדולה. כשרונו של אדם פקדון יקר ומסוכן הוא בידי עצמו. ואם כי פה ושם בלכתו קדימה ישופוהו לפעמים נחשי מכשול שעדיין אינו רואה אותם, הרי אלה הם העקלקלות ההכרחיות של כל המבקש לא לעמוד תחתיו בנקודה אחת.

"בעת שופר, — לאם" הוא שם השיר הגדול הראשון של אלתרמן, שבו כבר נתגבש במדת־מה הלך־חשיבה וכוון ראיתו: הפתוס ההמוני, סיסמות השאון הריק, הדקלמציה ההיסטרית, אלה השלפוחיות שהקסימו והמיתו גם כמה משוררים גדולים בדורנו — לא ממעיניו הם. "רגשו והגיונו" אל הבאר כרוה ימים רבים, אל המרחק שבדרך הקצרה:

אָמָא! אֶל תִּטְשִׁי אֶת מְקֻדְשׁ הַבַּיִת,

אֶל תִּשְׁאִי נְאוּם בְּאִסְפַּת נְשִׁים...

בכוונה שלפתי מתוך שיר רבהגות זה את שתי השורות הפשטניות האלה, כי דווקא בהן יש מן הסימן הטוב: ההליכה בכיוון מהופך לזרם הזמן. האין זה אות מכריע לגבי משורר מתחיל, אם לא נוקש בפח הנאום גם בראשיתו. סימני בגרות כמעט בראשית הדרך. את עצמותו הביא אתו ובנגלה כמעט שלא נלחם עליה. שמא היתה לו התאבקות עם נפשו בסתר? הרי טפח ממסך זה הרים מעט ב"גלגולת":

כָּל רֶךְ הַנּוֹלָד — יֶאֱבִיר וְיָשׁוּחַ,

יֶחַן בְּלִילוֹת מְבֻשְׁלֵי הַזְּמָמִים,

שֶׁבְמוֹ עוֹרֵב מִפְּטוֹ הַשְּׁלֹחַ

יַעוּג עַל צְנַת אֲגָמִים.

ובהרום מסך הגולגולת נבט משם גם עצב קשה ועצב שבהבנת תהומות:

הֲלֹא מְאַחֲרֵי כָּל אִישׁוֹן מְתַדְמַעַ,

כָּל פֶּה מְעַקֵּם וְכָל מִצַּח נוֹבֵר...

לאחר זמן, ב"ליל הקרנבל" נתגלה, שנ. אלתרמן יודע לראות ולהראות את המעבר למסך, את דמות הדברים בהפוכם הראשון, המקיש מן הפרי על הזרע. מן המהומה שבלייל הקרנבל חתר

אל השקט. שבו, מסערעורת שלו — לדממתו, הצפונה בו, אותו ה"מאחרי כל אישון מתדמע".
יגון רך דולק בבית ראשון של שיר יפה זה (אכן, יש בו גם חזרות מיותרות וקצת רשול פנימי,
— או שמא קרנבליות שירית היא?):

אם יִשְׁנוּ מִצְפוֹן רוֹצֵחַ

וְעֵדָנָה בְּצִיץ מְרַעֵל,

יֵשׁ גַּם שְׁקֵט מִתְלַקֵּחַ

אֶל הַמִּית הַקְרָנְבֵל... .

למן השיר הזה מתמיד נ. אלתרמן כמעט בנושא אחד: "הוא והיא". וגם היא סטיה של ברכה מדרך המלך של שירת הזמן הזה בעברית (וגם בלועזית), הזיוף והשיגרה יושבים במארבו של הנושא ה"בנלי" הזה, ה"שוה לכל נפש" ומשוררי הדור הזה מואסים בו משום ה"אלמנטריות" שבו. ושמא גם מפחדים ממנו? ויפה עשו שסלקו את בת-שירתם מכך. נ. אלתרמן לבש שריון אמנותי יפה בגשתו אל ה"אהבה": את החיוך שיש בו — ספק הומור לעצמו וספק חדוה רבה. והוא דובב כאן נימים חדשים. יש בשירים אלה משהו מסערת-קיץ יפה: ברקי יסורים, רעמי רוך ומטר תמימות, המדברת ומהגה כדרכה. ואם כי הרבה כבר נ. אלתרמן לכתוב על אהבה, בכל זאת אין בשיריו מן השעמום של המסלול האחד, החיוניות שומרת כמעט על כולם. וטוב לחשוב: ובכן, עוד לא מתה האהבה גם אצל המשוררים!

*

לפני שלש שנים ראה אור שירו הראשון של אלתרמן, ומזלו גרם לו שלא יוכרח לבזבז לריק את כוחו במלחמה למקומו בספרות העברית עם מניעים חיזוניים. פחד תמידי הוא לא רק לעומד מן הצד, אלא בעיקר לאמן עצמו: שמא אבגיר בטרם מועד? שמא אזדרז יתר על המדה להשלים את מעגל הדרכים? שמא יש לאטות קצת את דרך ההבשלה ולמצות את העצמיות לא בבת אחת? למראה בטחון הבטוי של נ. אלתרמן ודאי חושש הוא: אולי להטיל משהו היסוס? שמא יגע הבטחון הזה במערכת היצרים היצירתיים? והוא נותן פה ושם אותות של רשול. הוא פרי הבטחון. ויש לאמץ היטב את הקשב הפנימי: הלא השירה היא הפלגה במים אדירים ורחוקים מאד, וגם כשהספינה חדשה ובטוחה — מחובת רב החובלים לבדוק כל וו וכל ברג, כי אין בטחון גם בסתימת הסדק הצר ביותר בלב ים. אלתרמן יודע את אמנות הבדק ונדמה שהוא יודע את מרחק אופקיו. אל תכהה עין שירתו בהביטו בהם ולא יהיו בנפשו כקרובים וכקלים להשגה. - -